

УДК 373.2.016:75.021.32:001.891.5

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2025-2-8>

КОНСТАТУВАЛЬНИЙ ЗРІЗ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ

Ніколаєску Інна Олександрівнадоктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: 0000-0002-9928-9291

e-mail: nikolaesky@ukr.net

Соловей Юлія Олександрівнадоктор філософії, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ORCID ID: 0000-0003-4778-7640

e-mail: solovey_yula@ukr.net

У статті розглядається важливість та ефективність використання констатувального зрізу для оцінки художньо-естетичного розвитку дошкільнят. Згідно з науковими дослідженнями, художньо-естетичний розвиток дітей старшого дошкільного віку засобами нетрадиційних технік малювання передбачає розкриття їхнього творчого потенціалу завдяки забезпеченню доступу до нетрадиційних засобів (наприклад, малювання пальцями, штампами, нитками, піною тощо), стимулюванню внутрішніх чинників, створенню атмосфери свободи та підтримки. Наголошується, що використання нетрадиційних технік малювання стає потужним інструментом для діагностики та цілеспрямованого розвитку творчого потенціалу дошкільнят, адже воно одночасно впливає на зовнішні умови та внутрішні здібності дитини. Автори презентують результати пілотного дослідження діагностики рівня художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами нетрадиційних технік малювання. Наведено результати анкетування вихователів закладів дошкільної освіти щодо їхньої готовності та обізнаності у застосуванні нетрадиційних технік малювання. Особлива увага під час констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи приділяється діагностиці рівня образно-асоціативного мислення дітей за допомогою відповідного діагностичного інструментарію (бесіда, творчі вправи, художньо-інтерактивні завдання). У статті представлені конкретні приклади використання класичної музики (А. Вівальді, Л. Бетховена, А. Філіпенка) для стимулювання дитячої творчості та виявлення інтересу до нетрадиційних матеріалів. На основі проведеного дослідження визначено достатній стартовий потенціал дітей старшого дошкільного віку до творчого розвитку та необхідність цілеспрямованого впливу з боку педагогів та батьків для подальшого формування їхнього художньо-естетичного смаку.

Ключові слова: констатувальний етап, дослідно-експериментальна робота, художньо-естетичний розвиток, діти старшого дошкільного віку, нетрадиційні техніки малювання.

CONSTITUTIONAL SECTION AS A TOOL FOR DIAGNOSING THE LEVEL OF ARTISTIC AND AESTHETIC DEVELOPMENT OF CHILDREN OF ELDERLY PRESCHOOL AGE USING NON-TRADITIONAL DRAWING TECHNIQUES

Inna Nikolaesku

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

Yuliia Solovei

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

The article considers the importance and effectiveness of using an ascertaining section to assess the artistic and aesthetic development of preschoolers. According to scientific research, the artistic and aesthetic development of older preschool children using non-traditional drawing techniques involves revealing their creative potential by providing access to non-traditional means (for example, drawing with fingers, stamps, threads, foam, etc.), stimulating internal factors, and creating an atmosphere of freedom and support. It is emphasized that the use of non-traditional drawing techniques becomes a powerful tool for diagnosing and purposeful development of the creative potential of preschoolers, as it simultaneously affects the external conditions and internal abilities of the child. The authors present the results of a pilot study of diagnosing the level of artistic and aesthetic development of older preschool children using non-traditional drawing techniques. The results of a questionnaire survey of preschool teachers regarding their readiness and awareness in using non-traditional drawing techniques are presented. During the ascertaining stage of the experimental work, special attention is paid to diagnosing the level of figurative-associative thinking of children using appropriate diagnostic tools (conversation, creative exercises, artistic-interactive tasks). The article presents specific examples of using classical music (A. Vivaldi, L. Beethoven, A. Filipenko) to stimulate children's creativity and reveal interest in non-traditional materials. Based on the conducted research, the sufficient starting potential of children of senior preschool age for creative development and the need for targeted influence from teachers and parents for the further formation of their artistic and aesthetic taste were determined.

Key words: ascertaining stage, experimental work, artistic and aesthetic development, children of senior preschool age, non-traditional drawing techniques.

Постановка проблеми. Сучасні динамічні трансформації українського суспільства, інформатизація, комп'ютеризація, розширення сфер освітнього, економічного та соціального співробітництва чинять колосальний вплив не лише на зміст освіти, утілюючи його, але й насамперед на учасників освітнього процесу. Найбільш вразливим щодо таких впливів є період дошкільного дитинства, який вчені називають віком афективності, оскільки у цьому віці збагачується емоційно-чуттєва сфера, формується естетичне ставлення до життя, сприйняття і розуміння краси в мистецтві. Художня та естетична сфери як фактор ідентичності й цивілізаційної розвиненості нації сприяє задоволенню потреб дошкільника у соціокультурному, інтелектуальному, духовно-творчому розвитку.

Художньо-естетичний розвиток дітей старшого дошкільного віку набуває особливої цінності в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, а завдання педагогів полягає у різноманітному використанні інноваційних форм, засобів і технік такого розвитку, залученню дошкільників до різних видів діяльності. Для об'єктивного оцінювання ефективності педагогічних впливів та розробки корекційних програм у процесі художньо-

естетичного розвитку дітей необхідно здійснити діагностику їхнього поточного рівня. У контексті наукового дослідження ця діагностика реалізується через проведення констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи та його зрізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти художньо-естетичного розвитку дітей з використанням нетрадиційних технік малювання висвітлено на сторінках публікацій сучасних дослідників. Зокрема, Т. Журавко наголошувала, що, поєднуючи різні художні техніки в одному малюнку, діти розвивають самостійне мислення та вчать вибирати найбільш виразні засоби для втілення свого творчого задуму. Це допомагає їм не лише експериментувати з матеріалами, а й глибше розуміти, як різні прийоми можуть підсилити художній образ (Журавко, 2020). Питання використання інноваційних форм і методів залучення дітей до творчої діяльності, активізації творчого самовираження, що позитивно позначаються на художньому й особистісному зростанні дошкільника, постає об'єктом студіювання багатьох дослідників (таких як О. Гевко, І. Паласевич, О. Половіна та інші).

Теоретичним підґрунтям дослідження є наукові ідеї вчених про використання нетрадиційних

технік малювання у практичній діяльності педагогів (таких як Ж. Безверха, Є. Єнова, А. Ковальова, О. Половіна, І. Скоморовська, О. Сорокіна, Н. Толкова та інші).

Мета статті. Водночас, незважаючи на інтенсивні різнопланові теоретичні дослідження використання нетрадиційних технік малювання як засобу художньо-естетичного розвитку старшого дошкільника, цікавість викликають практичні заходи щодо проблеми нашого наукового пошуку. Відповідно, метою статті є висвітлення особливостей дослідно-експериментальної роботи щодо використання нетрадиційних технік малювання у художньо-естетичному розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір ефективних методів, форм і засобів досліджуваного процесу неможливий без здійснення діагностики базового рівня художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами нетрадиційного малювання. Це зумовило здійснення констатувального етапу експерименту, метою якого було не тільки вивчення реального стану досліджуваної проблеми на початку дослідно-експериментальної роботи, а й визначення педагогічних завдань, які необхідно в майбутньому вирішити на формульованому етапі експерименту.

Коротко представимо результати констатувального зрізу як інструменту діагностики рівня художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами нетрадиційних технік малювання.

До дослідно-експериментальної роботи були залучені 325 дітей віком 6–7 років, що відвідували заклади дошкільної освіти м. Черкас та регіону, а також вихователі (18 осіб) та батьки дітей (334 особи). Одним із завдань експериментального дослідження було виявлення рівня обізнаності педагогічного колективу стосовно досліджуваного питання. Безсумнівно, від вихователів, їхньої компетентності залежить формування особистості дитини, розвиток її творчого потенціалу (Грузинська, 2019).

Для досягнення мети експерименту ми розробили анкету для педагогічних колективів закладів дошкільної освіти. Її мета – оцінити готовність вихователів до розвитку художньо-естетичного смаку у дітей старшого дошкільного віку, що включає обізнаність педагогів з проблемою, зацікавленість нею, а також прагнення до пізнання та використання нетрадиційних технік малювання як засобу художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку. Проведене анкетування свідчить, що більшість вихователів добре орієнтуються у понятті «нетрадиційні техніки малювання» та знають, які матеріали можна використовувати в роботі. Проте лише 20% опитаних

можуть продемонструвати саму техніку виконання. У процесі занять усі вихователі враховують індивідуальні особливості кожної дитини, про які дізнаються під час бесід з батьками та спостереження за самостійною художньою діяльністю самих дітей.

Більшість вихователів (80%) під час ознайомлення дітей з нетрадиційними матеріалами застосовують спостереження на прогулянках, експерименти з фарбами та пальчикові вправи. Лише 10% організовують гурткову діяльність, поєднуючи її з кольорними й дидактичними іграми, зустрічами з місцевими художниками та відвідуванням виставок. Щодо ефективності педагогічної взаємодії 40% педагогів надають перевагу гуртковим та індивідуальним формам роботи, тоді як 60% вважають найбільш результативними групові заняття.

Результати анкетування засвідчили, що лише 10% педагогів демонструють ініціативність, креативність та оригінальність у використанні нетрадиційних технік малювання. Вони добре орієнтуються у вимогах програми «Дитина» та ефективно впроваджують такі техніки в освітній процес. Водночас 70% вихователів не застосовують їх під час самостійної художньої діяльності дітей, пояснюючи це значними затратами часу, відсутністю спеціально обладнаної студії, браком методичної літератури та необхідного оснащення, яке доводиться купувати власним коштом. Ще 20% педагогів розглядають нетрадиційні техніки переважно як засіб зацікавлення дітей, а не як інструмент реалізації основного завдання – навчання створювати художні образи. Оцінка ефективності роботи вихователів з використання нетрадиційних технік малювання представлена на рисунку 1.

На констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи проведено бесіди з дітьми старшого дошкільного віку та спостереження за їхньою діяльністю під час занять, що дало змогу з'ясувати рівень сформованості інтересу до малювання. З'ясовано, що 75% дітей із задоволенням малюють, проявляючи різні емоції та почуття. Хлопчики найчастіше зображують ракети, повітряні кулі, літаки, будинки, фігури людей, а також легкові, вантажні та поліцейські автомобілі. Дівчатка малюють більш ретельно, зосереджуючись на квітах, метеликах, веселках, сердечках і прикрасах. Половина опитаних віддає перевагу теплим кольорам (помаранчевий, жовтий, рожевий, червоний, салатний) та вважає, що колір може передати настрій, стан здоров'я, щастя й мрії. Малюванню на аркуші паперу віддають перевагу 62,5% дітей, 25% вибирають крейду та асфальт, а 12,5% – малювання паличкою чи пальцем на вологій землі або піску. Найбільш популярними матеріалами є фарби, кольорові олівці, фломастери та кулькові ручки. Отримані результати

Рис. 1. Оцінка ефективності роботи педагогів із використання нетрадиційних технік малювання

підтверджують високий рівень зацікавленості та інтересу дітей до малювання.

З метою визначення рівня знань дітей у галузі малювання нетрадиційними матеріалами було проведено індивідуальну бесіду в ігровій формі «Що предмет розкаже про себе?». З матеріалу було використано листя та гілочки різних порід дерев, пір'я, вода, пісок, штампи з пінопласту, овочі, ватні палички, поролонова губка, зубна щітка, тичок, пластикові ложка та виделка, іграшкова машинка, поліетиленовий кульок, ковпачки від кулькових ручок. Дітям запропонували уважно роздивитися та назвати запропоновані матеріали, описати їх і за можливості показати, як ними малювати окремі елементи. Ми помітили, що під час бесіди 67% дітей виявили зацікавленість: вони роздивлялися предмети, називали їх та розповідали про їх побутове використання. Проте лише 30% дошкільнят змогли назвати нетрадиційне призначення цих матеріалів (наприклад, листя, ватні палички, тичок), а всього 3% продемонстрували процес малювання ними (рис. 2).

Уміння створювати різноманітні кольори та відтінки є важливим складником художнього розвитку дітей дошкільного віку. Для оцінювання початкових навичок змішування кольорів проведено творче завдання «Вибух фарб» у техніці монотипії. Необхідні матеріали включали целофановий пакет, аркуш паперу формату А4, гуашеві фарби, пензлик № 4, ємність для води, вологі серветки та поролонову губку. Дітям потрібно було хаотично нанести основні кольори фарб на целофановий пакет. Потім цей пакет перенесли на зволожений поролоною губкою папір, розгладжували по всій поверхні, а потім повільно знімали, рухаючись до верхнього краю. Завершивши роботу, діти мали уважно розглянути свої

малюнки зблизька та здалеку, щоб назвати утворені кольори та відтінки. Результати проведеної вправи показали, що 100% дітей виявили інтерес до експериментування з фарбами та емоційно реагували на отриманий результат. Після розгляду малюнків 25% дітей назвали всі основні кольори та їхні похідні (салатовий, сірий, малиновий, лимонний, блакитний), 73% назвали лише основні кольори та декілька відтінків (помаранчевий, рожевий, фіолетовий), 2% дітей плуталися у назвах кольорів. Це дозволяє зробити висновок про достатній рівень знань дітьми кольорів та відтінків.

Для виявлення рівня розвитку образного та асоціативного мислення дітей було проведено тест «Загадкові фігури». У ході завдання дітям демонстрували ряд геометричних форм (овал, прямокутник, квадрат, коло, багатокутник, рів-

Рис. 2. Рівні знань дітей щодо малювання нетрадиційними матеріалами

нобедрений трикутник) і пропонували назвати якомога більше предметів або об'єктів, з якими вони асоціюються. Основною складністю для більшості дітей виявилось згадати предмети або об'єкти, які схожі на ці геометричні фігури. Переважно вони називали звичайні речі: фрукти, меблі, іграшки, транспорт, частини тіла. Проте були й дуже оригінальні відповіді, такі як: «музей», «мікроб», «планета», «церква», «звук», «ікона», «сцена», «повітря», «комета», «роздута шина». Проаналізувавши швидкість, гнучкість та оригінальність дитячих відповідей, ми зробили висновок, що більшість дітей (понад 56,25%) мають середній рівень розвитку образно-асоціативного мислення. Частка дітей з високим рівнем значно менша – понад 31,25%, лише 12,5% дітей показали низький рівень.

Наступним етапом експерименту стала діагностика рівня розвитку у дітей фантазії, уяви та творчих здібностей. З цією метою їм було запропоновано виконати творче завдання «Фантастичні перетворення» у техніці кляксографії.

Для виконання цього завдання було підготовлено цупкий папір будь-якого кольору, фарби, пензлі, піпетки, коктейльні трубочки, тички та ватні палички. Спочатку діти наносили на аркуш невеликі різнокольорові плями за допомогою піпетки або пензля. Потім ці плями потрібно було обережно роздути коктейльною трубочкою у вибраному напрямку, стежачи, щоб кінчик трубочки не торкався ані фарби, ані поверхні паперу. Далі, використовуючи різноманітні виразні засоби (крапки, лінії, колір, плями, симетрію) та зазначені нетрадиційні матеріали, діти домальовували деталі, створюючи оригінальні художні образи (Шумська, 2019).

Під час виконання цього завдання ми помітили, що діти працювали досить динамічно і майже самостійно. Для нанесення плям майже всі діти обирали піпетку, а не пензлик, а для домальовування – тичок та ватну паличку. Це свідчить про те, що їм цікавіше працювати саме з нетрадиційними матеріалами.

Для визначення рівнів ми враховували такі критерії.

Високий рівень – діти працюють без допомоги дорослого; проявляють позитивні емоції під час виконання роботи; використовують запропоновані нетрадиційні матеріали; володіють виражальними засобами, гармонійно поєднуючи кольорові відношення; малюнок набуває цілісної композиції, коли діти вносять свої елементи фантазії; у роботах прагнуть відтворити не тільки навколишнє, а й виразити своє ставлення до нього.

Середній рівень – діти намагаються здійснювати малюнок у нетрадиційній техніці; мало використовують виражальні засоби (тільки колір, крапку); спілкуючись з педагогом, потребують незначної його поради у обстеженні зображення, знаходженні його аналогів, створенні композиції малюнка; проявляють різні види емоцій.

Низький рівень – діти працюють у техніці видування тільки з допомогою педагога; малюнок немає композиції; байдуже ставляться до процесу роботи; із виражальних засобів використовують колір; не проявляють фантазії та не можуть назвати що зобразили.

Для визначення рівня сформованості графічних навичок під впливом художньо-естетичних засобів було використано художньо-інтерактивну технологію «Музичний танець». У ході цього завдання діти створювали умовні малюнки

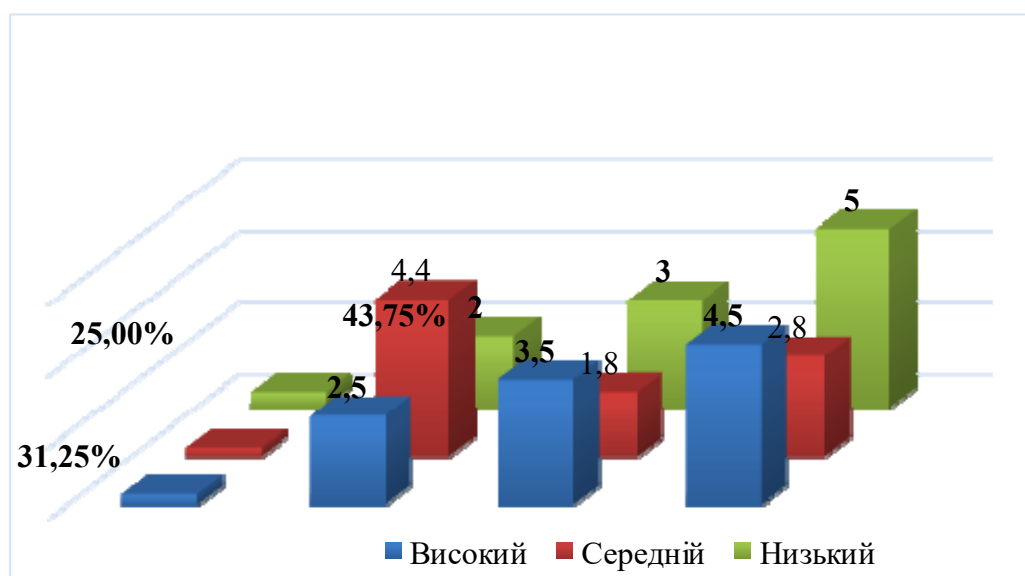

Рис. 3. Рівень розвитку креативності дітей дошкільного віку

під час прослуховування різноманітних музичних творів, передаючи власні враження плямами та лініями, що відповідали їхнім музичним асоціаціям і фантазіям. Для роботи було підготовлено магнітофон з аудіозаписами музики різного ритму, картонні аркуші, воскові та кольорові олівці, крейду, фломастери, гелеві ручки, тички, пір'я, фарби та пензлі.

Оскільки музика була різною за характером і ритмом (весела, сумна, спокійна), то й малюнки дітей вийшли різноманітними. Ми помітили, що діти із задоволенням використовували не лише звичайні засоби для малювання, а й тички, крейду та пір'я. Наприклад, під музику Антоніо Вівальді «Пори року» діти малювали багато хвилястих ліній, які вигиналися вгору під час підвищення звуку та опускалися вниз під час його зниження. Креативні малюнки були створені під музику Людвіга ван Бетховена «Веселі рученята», виконані рухами по колу та по спіралі. Ламані, довгі вертикальні та горизонтальні лінії, перехрещені під різними кутами, діти проводили під час слухання Л. Бетховена «Симфонія № 5». Малюнки в техніці штрихування діти виконували під музику Анатолія Філіпенка «Калачі» та «Курчата».

У ході малювання 68,75% дітей відчували радість від виконаної роботи, правильно тримали олівець, регулювали силу натиску та розміщували абстрактні малюнки по всій площині паперу. Проте у роботах 31,25% дітей були помітні відхилення: неправильне положення руки, слабкий натиск та невпевнене тримання художніх матеріалів. У їхніх малюнках переважали тонкі, короткі лінії, розташовані переважно внизу та по кутах аркуша. Ці результати, на нашу думку, свідчать про достатньо сформовані графічні навички у

дітей старшого дошкільного віку, що пояснюється їхньою цікавістю до нетрадиційних матеріалів та самого творчого процесу.

Відповідно до критеріїв оцінювання результати констатувального етапу експерименту показали, що у дітей старшого дошкільного віку образно-асоціативне мислення, колірне сприйняття, творча фантазія та уява розвинені на середньому рівні. Водночас вони демонструють досить сформовані графічні навички та інтерес до малювання нетрадиційними техніками. Це свідчить про наявність у дітей стартового потенціалу для творчого зростання та підтверджує необхідність цілеспрямованого педагогічного впливу з боку вихователів і підтримки з боку батьків.

Висновки. Проведений констатувальний зріз підтвердив, що діагностика рівня художньо-естетичного розвитку дітей старшого дошкільного віку є багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу. Аналіз результатів анкетування вихователів показав їхню обізнаність з поняттям нетрадиційних технік малювання та матеріалів, проте виявив недостатній рівень практичного володіння цими техніками та проблеми у їх систематичному використанні. Загалом, результати констатувального зрізу засвідчили, що у дітей старшого дошкільного віку образно-асоціативне мислення, колірне сприйняття, творча фантазія та уява розвинені посередньо, тоді як графічні навички сформовані достатньо, і що є висока зацікавленість до малювання нетрадиційними техніками. Отже, дошкільнята мають значний початковий потенціал для творчого розвитку, який необхідно цілеспрямовано підтримувати та розвивати спільними зусиллями педагогів і батьків.

Література:

1. Безверха Ж., Ковальова А. (2025). Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку у зображувальній діяльності засобами нетрадиційного малювання. *UNIVERSUM*, 17, 155–167.
2. Грузинська І. М. (2019). Психологічні умови розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку : автореферат дисертації кандидата психологічних наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. 21 с.
3. Журавко Т. В. (2020). Нетрадиційні техніки малювання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : навчально-методичний посібник. Візаві. 125 с.
4. Шумська А. І. (2019). Нетрадиційні техніки малювання як засіб художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку: кваліфікаційна робота. 98 с. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/1979/1/shymyskaya.pdf>.

References:

1. Bezverkha Zh., Kovalova A. (2025). Rozvytok tvorchykh zdbnostei ditei doshkilnoho viku u zobrazhuvalnii diialnosti zasobamy netradytsiinoho maliuvannia [Development of creative abilities of preschool children in pictorial activities using non-traditional drawing methods]. *UNIVERSUM*, 17, 155–167 [in Ukrainian].
2. Hruzynska I. (2019). Psykholohichni umovy rozvytku tvorchoi uiavy ditei starshoho doshkilnoho viku [Psychological conditions for the development of creative imagination in older preschool children]: avtoreferat dysertatsii kandydata psykholohichnykh nauk. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. 21 s. [in Ukrainian].
3. Zhuravko T. (2020). Netradytsiini tekhniky maliuvannia ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku: navchalno-metodychnyi posibnyk [Non-traditional drawing techniques for preschool and primary school children]. Vizavi [in Ukrainian].

4. Shumska A. I. (2019). Netradytsiini tekhniky maliuvannia yak zasib khudozhno-estetychnoho rozvytku ditei doshkilnoho viku: kvalifikatsiina robota [Non-traditional drawing techniques as a means of artistic and aesthetic development of preschool children: Qualification work]. 98 p. Retrieved from: <https://eprints.edu.edu.ua/1979/1/shymkaya.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 28.05.2025

Стаття прийнята: 10.06.2025

Стаття опублікована: 20.08.2025